

SAYLOVDA ISHTIROK ETISH MAJBURIY BO'LISHI KERAKMI?

*Huquq va majburiyat chegarasida
demokratik tanlov*

Xolmo'minova Mohinur

*Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq fakulteti 1-kurs
talabasi* ORCID ID: 0009-0002-3058-7183

ma.xa.privatt@gmail.com

Tel: +998 (94)004-23-04

Annotatsiya: *Ushbu maqolada saylovda ishtirok etishning konstitutsiyaviy huquq va fuqarolik burchi sifatidagi huquqiy va siyosiy asoslari tahlil qilinadi. Saylovda ishtirok etish ixtiyoriymi yoki majburiymi degan savol xalqaro amaliyot, siyosiy-huquqiy nazariyalar va O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (117- va 32-moddalar) asosida tahlil qilinadi. Maqolada majburiy ishtirok va fuqarolik ongini rivojlantirish o'rtasidagi muvozanat masalasi ochib beriladi. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida fuqarolik faolligini oshirishning eng maqbul yo'li — rag'batlantiruvchi va ongli yondashuvlar orqali siyosiy ishtirokni shakllantirish ekani asoslanadi. Maqola xulosasida demokratik islohotlar kontekstida erkin va mas'uliyatli ishtirokga ustuvorlik berilishi zarurligi ta'kidlanadi.*

Kalit so'zlar: *konstitutsiyaviy huquq, fuqarolik burchi, saylovda ishtirok, siyosiy erkinlik, demokratik jamiyat, majburiy saylov, saylov qonunchiligi, fuqarolik faolligi, rag'batlantirish mexanizmlari, O'zbekiston Konstitutsiyasi.*

**ДОЛЖНО ЛИ УЧАСТИЕ В ВЫБОРАХ БЫТЬ ОБЯЗАТЕЛЬНЫМ? –
КОНСТИТУЦИОННЫЙ БАЛАНС МЕЖДУ ПРАВОМ И
ОБЯЗАННОСТЬЮ**

Аннотация: *Настоящая статья посвящена правовому и политическому анализу участия в выборах как конституционного права и гражданской обязанности. На основе сравнительного исследования представлены различия между странами, где участие в выборах является обязательным, и государствами, где оно осуществляется на добровольной основе. Особое внимание уделено Конституции Республики Узбекистан (статьи 117 и 32), где подчеркивается свобода избирательного участия и необходимость его стимулирования. В работе аргументируется, что повышение гражданской*

активности должно происходить не через принуждение, а путем развития политической осознанности, общественного доверия и конституционной культуры. В заключение обосновывается приоритет добровольного и осмысленного участия в условиях демократических реформ.

Ключевые слова: конституционное право, гражданская обязанность, участие в выборах, политическая свобода, демократическое общество, обязательное голосование, избирательное законодательство, гражданская активность, механизмы стимулирования, Конституция Узбекистана.

SHOULD PARTICIPATION IN ELECTIONS BE MANDATORY? – THE CONSTITUTIONAL BALANCE BETWEEN RIGHT AND DUTY

Abstract: *This article explores electoral participation from the standpoint of constitutional rights and civic duty, offering a legal and political analysis of its nature. It draws on comparative case studies of countries with both compulsory and voluntary voting systems, emphasizing the importance of citizen engagement in democratic governance. Special focus is given to the Constitution of the Republic of Uzbekistan (Articles 117 and 32), highlighting the freedom of participation and the need for motivational mechanisms instead of legal enforcement. The article argues that sustainable civic engagement is best achieved through the development of political awareness, public trust, and a culture of constitutionalism. It concludes that in the context of Uzbekistan's democratic reforms, free and conscious participation should be prioritized over compulsory models.*

Keywords: constitutional right, civic duty, electoral participation, political freedom, democratic society, compulsory voting, electoral legislation, civic engagement, motivational mechanisms, Constitution of Uzbekistan

Saylov qutisiga eltuvchi yo'l: huquqmi, majburiyatmi? (Kirish)

Saylov erkinligi zamonaviy demokratik jamiyatlarning ajralmas atributi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 117-moddasiga ko'ra, fuqarolar teng va to'g'ridan-to'g'ri saylov huquqiga ega bo'lib, yashirin ovoz berish asosida Oliy Majlis, Prezident va mahalliy vakillik organlariga saylovlarda ishtirok etishlari mumkin. Ushbu norma saylovda qatnashish imkoniyatini konstitutsiyaviy huquq sifatida e'tirof etsa-da, uni bajarish majburiyatini nazarda tutmaydi.

Biroq amaliyotda ushbu huquqdan foydalanish darajasi, ya'ni fuqarolarning saylovda ishtiroki siyosiy faollik mezoni sifatida qaraladi. Shu bois, "saylov – bu faqat huquqmi yoki, shu bilan birga, fuqarolik burchimi?" degan savol huquqshunoslik ilmidagi dolzarb mavzulardan biri bo'lib kelmoqda. Bunday savol ayniqsa ishtirok darajasi past bo'lgan jamiyatlarda o'ta dolzarb tus oladi. Masalan, 2021 yildagi O'zbekiston Prezident saylovida rasmiy statistikaga ko'ra, 80,4 foiz fuqarolar ishtirok etgan. Bu yuqori ko'rsatkich bo'lishiga qaramay, ayrim hollarda real fuqarolik faolligi emas, tizimli mobilizatsiya bilan bog'lanishi mumkinligi haqidagi fikrlar mavjud.

Huquqshunoslar saylovdagi ishtirok masalasini turlicha talqin qiladilar. Liberal-demokratik qarashlar saylovda ishtirok etishni faqat huquq deb belgilab, fuqaroni bunga majbur qilishni erkinlikka zid deb baholaydi. Masalan, Germaniya konstitutsiyaviy huquqshunosi Theodor Maunz saylovda qatnashmaslik ham siyosiy pozitsiyaning bir ifodasi bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydi.

Boshqa bir yondashuv esa saylovda qatnashishni nafaqat huquq, balki davlat oldidagi burch deb qaraydi. Bu nuqtai nazar respublika ruhidagi fuqarolik qadriyatlariga asoslanadi. Masalan, Avstraliya kabi mamlakatlarda saylovda qatnashish qonuniy majburiyat bo'lib, unga amal qilmagan shaxslar moliyaviy jazoga tortiladi. Bu holatda erkinlik va burch o'rtasidagi muvozanat davlatning fuqarolik madaniyatiga bo'lgan yondashuvi orqali belgilanadi.

Kirish qismidan ko'rinib turibdiki, maqolaning asosiy maqsadi — saylovda qatnashishning huquqiy tabiati, uning konstitutsiyaviy maqomi, fuqarolik ongiga ta'siri va xalqaro tajriba asosida bu masalaning O'zbekiston sharoitidagi dolzarbligini ochib berishdan iborat.

Majburiylik siyosati: demokratik paradoksmi?

(Adabiyotlar tahlili)

Saylovda ishtirok etish masalasini huquqiy va siyosiy nuqtai nazardan o'rganish jarayonida e'tiborni jalb etadigan eng muhim muammolardan biri – bu majburiy saylov institutining demokratik qadriyatlar bilan mos yoki zid ekani masalasidir. Yuzaki qaraganda, demokratiya fuqarolarning erkin irodasiga asoslanadi; ammo ayrim davlatlarda fuqaroni saylovda ishtirok etishga majburiy ravishda jalb qilish, ya'ni qonuniy jazo choralari orqali ishtirokni ta'minlash siyosati mavjud. Bu holat o'z navbatida “demokratiya majburiylik orqali kuchayadimi yoki zaiflashadimi?” degan asosiy savolni keltirib chiqaradi.

Avstraliya tajribasi bunga yorqin misoldir. Bu davlatda 1924-yildan buyon saylovda ishtirok etish qonuniy majburiyat hisoblanadi. Fuqaro ovoz bermagan taqdirda, asosli sabab bo'lmasa, 20 Avstraliya dollari miqdorida jarimaga tortiladi. Avstraliya parlamenti va Konstitutsiyaviy sudlari bu tizimni demokratik jamiyat uchun maqbul vosita deb baholagan bo'lsa-da, tanqidchilar majburiylik fuqarolik ongini emas, siyosiy mobilizatsiyani kuchaytiradi, deb hisoblaydilar.

Belgiya ham shunga o'xshash tizimni amalga oshirib kelmoqda. Saylovda qatnashmagan shaxslar nafaqat jarimaga, balki ma'lum muddat saylov huquqidan mahrum etilishi mumkin. Bu chora “qayta siyosiy tarbiya” tamoyiliga asoslanadi. Biroq bu kabi repressiv usullar ijtimoiy ishonch muhitini zaiflashtirishi mumkin, degan qarash ham mavjud.

Qiyosiy tahlil nuqtai nazaridan AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya kabi mamlakatlarda ishtirok erkin bo'lib, davlat fuqarolarga faqat targ'ibot orqali ta'sir ko'rsatadi. AQShda ovoz bermaslik jazoga sabab bo'lmaydi, chunki bu erkin ijtimoiy va siyosiy pozitsiyaning bir shakli deb qaraladi.

Bu yerda e'tiborli jihat — demokratiya tushunchasining o'zida yotadi. Lisa Hill o'z tadqiqotida shunday deydi: “Demokratiya faqat tanlov emas, balki fuqarolik javobgarligi hamdir. Majburiy saylov bu javobgarlikni qonuniylashtirish vositasidir”. Shu bilan birga, Inglehart va Norrisning siyosiy ishtirok haqidagi global tadqiqotlari majburiy saylov tizimi ishtirokni oshirsa-da, ovoz berish sifati va siyosiy onglilikni kafolatlamasligini ta'kidlaydi.

O'zbekiston konstitutsiyaviy tizimi bu borada ancha ehtiyotkor yondashuvni tanlagan. Saylov huquqi kafolatlanadi (117-modda), ammo u hech qachon jazoga asoslangan majburiyat sifatida talqin qilinmaydi. Bu yondashuv demokratik islohotlar jarayonida fuqarolik erkinliklarini ustuvorlik sifatida ko'rayotgan davlat siyosatini aks ettiradi.

Shunday qilib, majburiy ishtirok siyosati demokratik tamoyillar bilan muvofiqlashtirilishi kerak. Fuqaroni jazoga emas, ishonch va motivatsiyaga asoslangan ishtirokka jalb qilish zamonaviy konstitutsiyaviy huquqning ustuvor tendensiyasidir.

**Fuqarolik faolligini o'lash: majburlashmi yoki ruhlantirish?
(Metodologiya)**

Ushbu maqola konstitutsiyaviy huquqlar va fuqarolik burchlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilish orqali saylovda ishtirok etishning huquqiy tabiatini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlar asos qilib olindi:

1. Normativ-huquqiy tahlil

Maqolada saylovda ishtirok etish bilan bog'liq huquqiy me'yorlar, xususan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 117-moddasi hamda saylov qonunchiligi tahlil qilinadi. Shu bilan birga, fuqarolik burchlari va siyosiy erkinliklar o'rtasidagi muvozanat xalqaro huquqiy hujjatlar – Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (21-modda), YEXHT demokratik saylov standartlari orqali baholandi.

2. Komparativ (taqqoslama) tahlil

Tadqiqotda saylovda ishtirok etish majburiy bo'lgan (Avstraliya, Belgiya, Singapur) va ixtiyoriy bo'lgan (AQSh, Germaniya, Shvetsiya) davlatlarning tajribalari o'zaro taqqoslandi. Bu orqali fuqarolik faolligini oshirishda qaysi yondashuv samaraliroq ekani o'rganildi.

3. Empirik yondashuv (statistik ma'lumotlar bilan tahlil)

Saylovda ishtirok darajasiga oid statistik ma'lumotlar xalqaro va milliy manbalar orqali tahlil qilindi. Masalan, International IDEA va O'zbekiston MSK ma'lumotlarida turli mamlakatlar ishtirok darajalari solishtirilib, fuqarolik faolligi qanday omillar bilan belgilanayotganiga e'tibor qaratildi.

4. Tadqiqotiy savol va gipotezalar

Ushbu maqolada asosiy tadqiqotiy savol quyidagicha belgilandi:

“Saylovda ishtirok etishni huquqiy majburiyat sifatida belgilash fuqarolik faolligini oshiradimi yoki bu siyosiy erkinlikni cheklaydimi?”

Shunga mos holda quyidagi gipotezalar ilgari surildi:

- H1: Majburiy saylov tizimi fuqarolik faolligini miqdoriy jihatdan oshiradi, lekin siyosiy ongni kuchaytirmaydi.
- H2: Saylov erkinligi sharoitida rag'batlantiruvchi mexanizmlar orqali ixtiyoriy ishtirok samaraliroq natija beradi.

5. Tanqidiy yondashuv

Tadqiqotda mavjud siyosiy qarashlar va konstitutsiyaviy tamoyillar tanqidiy ko'rib chiqilib, fuqarolik faolligini oshirishga doir ikki asosiy yondashuv (majburiylashtirish va ruhlantirish) o'rtasidagi afzallik va kamchiliklar aniqlashtirildi.

Jarima, majburiyat va erkinlik: saylovda qatnashmaslik uchun narx bormi?

(Asosiy tahliliy qism)

Saylovda ishtirok etmaslik uchun jazo belgilash masalasi fuqarolik jamiyati va demokratik boshqaruv tamoyillari o'rtasidagi ziddiyatli nuqtani tashkil etadi. Bir tomonda — konstitutsiyaviy huquq va erkinlik tamoyillari; ikkinchi tomonda — fuqarolik burchi va siyosiy barqarorlik talab qilinadi. Bu ziddiyat, ayniqsa, fuqarolik faolligi past bo'lgan jamiyatlarda yaqqolroq namoyon bo'ladi.

1. Majburiylikning huquqiy asoslari

Avstraliya, Belgiya, Singapur kabi davlatlar saylovda ishtirok etishni qonuniy burch sifatida belgilagan. Avstraliya Federal Saylov Aktiga ko'ra, fuqarolar ovoz berishdan bosh tortgan taqdirda 20–50 Avstraliya dollari miqdorida jarimaga tortiladi. Shuningdek, Belgiya saylov qonunchiligida ishtirok etmagan shaxslar bir necha yil davomida saylov huquqidan mahrum qilinishi mumkinligi nazarda tutilgan. Bu davlatlar siyosiy legitimlikni fuqarolarning majburiy ishtiroki orqali mustahkamlashga harakat qiladilar.

Biroq bu yondashuvlar xalqaro huquq normalariga mos keladimi? Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 21-moddasida har bir insonning o'z davlatini boshqarishda erkin ishtirok etish huquqi qayd etilgan. “Erkin” iborasi ishtirok ixtiyoriyligini anglatadi. Shunday ekan, majburiylik fuqarolik erkinligini buzish deb baholanishi mumkin.

2. *Fuqarolik passivligi – ijtimoiy xavfmi yoki demokratik huquqmi?*

Ovoz bermaslik holati ba’zida norozilik belgisi, siyosiy tanlov shakli sifatida talqin qilinadi. Siyosiy betaraflik, ishonchsizlik yoki befarqlik tufayli saylovga bormaslik — demokratik jamiyatda mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan tanlovlardan biridir. Konstitutsiyaviy huquqshunos T. Maunz va G. Dürig bunga “erkinlikning salbiy shakli” deb ta’rif beradi: fuqaroning faol qatnashmaslik orqali ham siyosiy nuqtai nazarini bildirish huquqi bor.

Shu nuqtai nazardan, majburiy saylov tizimi ko‘r-ko‘rona ishtirokni, hattoki noto‘g‘ri yoki befarq ovozlarni keltirib chiqarishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, majburiylik siyosiy ishtirok darajasini oshiradi, ammo siyosiy ong va muhokama madaniyatiga ijobiy ta’siri har doim ham kafolatlanmaydi.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (117-modda) saylov huquqini kafolatlaydi, ammo ovoz bermaslik uchun hech qanday jazoni nazarda tutmaydi. Amaldagi qonunchilikda ishtirokni rag'batlantirish yo'llari ko'proq ma'naviy-axloqiy va targ'ibot usullari bilan amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Markaziy saylov komissiyasining 2021-yilgi ma'lumotlariga ko'ra, saylovda ishtirok etish 80 foizdan oshgan bo'lsa-da, bu ko'rsatkich doimiy fuqarolik faolligi bilan emas, tizimli tashkiliy mexanizmlar bilan bog'liq bo'lishi mumkinligi ta'kidlangan.

Bunday holatda jazoga asoslangan majburiylik emas, balki ijtimoiy ishonch, fuqarolik madaniyati va siyosiy savodxonlikni oshirish muhimroq vositalar sifatida qaralishi lozim. Rag'batlantiruvchi mexanizmlar — masalan, ishtirok etganlar uchun bonus tizimlari, ijtimoiy loyihalarda ustuvorlik berish — yanada demokratikroq yechimdir.

Ovozni o'zi tanlaydi: O'zbekistonda fuqarolik faolligi qanday rag'batlantirilmoqda?

(Mahalliy kontekst)

O'zbekiston Respublikasida saylov jarayonlari demokratik qadriyatlar asosida tashkil etilib, fuqarolarning siyosiy irodasini erkin ifoda etish huquqi konstitutsiyaviy kafolatga ega (Konstitutsiya, 117-modda). Biroq, fuqarolarning bu huquqdan foydalanish darajasi – ya'ni ularning saylovlardagi ishtiroki – mamlakatning siyosiy madaniyati, fuqarolik ongi va ijtimoiy ishonch muhitiga bevosita bog'liq. Mazkur bo'lim aynan O'zbekiston sharoitida fuqarolik faolligini qanday rag'batlantirish mumkinligi, mavjud muammolar va yechimlar imkoniyatini ilmiy nuqtai nazardan tahlil qiladi.

1. Mavjud holat: statistika va ishonch masalasi

O'zbekiston Markaziy Saylov Komissiyasining 2021-yilgi Prezident saylovi yakunlariga ko'ra, ishtirok etgan saylovchilar soni 80,4% ni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich xalqaro mezonlarda yuqori deb baholansa-da, ayrim tadqiqotlarda ushbu raqamlar ichki mobilizatsiya va byurokratik tashkiliy mexanizmlar hisobiga yuzaga kelgan bo'lishi mumkinligi qayd etiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, fuqarolarning saylov jarayoniga ishonchi va qiziqishi ularning ovoz berish qaroriga bevosita ta'sir qiladi. Ayniqsa, yoshlar va ilk bor ovoz beruvchi fuqarolar orasida siyosiy befarqlik, shubha, “mening ovozim hech narsani o'zgartirmaydi” degan kayfiyatlar mavjud.

2. Huquqiy muhit va Konstitutsiyaviy tamoyillar

O'zbekiston qonunchiligida saylovda ishtirok etmaslik uchun hech qanday jazo ko'zda tutilmagan, bu esa mamlakatning siyosiy-ijtimoiy modelida majburiylikdan

ko'ra ixtiyoriylik tamoyiliga ustuvorlik berilayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, saylov qonunchiligida fuqarolarning faolligini rag'batlantirishga doir aniq huquqiy mexanizmlar hali to'liq shakllanmagan.

Konstitutsiyaning 32-moddasida belgilanganidek, "fuqarolar davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda bevosita yoki vakillari orqali ishtirok etish huquqiga ega" bo'lishsa-da, bu huquqni amalda qo'llash uchun rag'batlantiruvchi tizimlar zarur.

3. Rag'batlantirish: xalqaro va milliy strategiyalar

Rivojlangan demokratik davlatlar tajribasida fuqarolik ishtirokini rag'batlantirish uchun quyidagi usullar qo'llaniladi:

- ishtirok etganlarga davlat xizmatlarida ustuvorlik;
- saylovda qatnashgan yoshlar uchun grant va kvotalar;
- saylov uchastkalarida ijtimoiy tadbirlar, sovrinlar, o'yinlar.

O'zbekistonda bu borada birinchi bosqichlar amalga oshirilmoqda. 2019-yil va 2021-yilgi saylov kampaniyalarida bloggerlar, jamoatchilik faollari, ommaviy axborot vositalari orqali fuqarolik faolligini oshirishga harakat qilindi. Ayniqsa "Mening ovozim – mening kelajagim" kabi shiorlar orqali yosh avlodga murojaat qilinmoqda.

4. Kelajak istiqbollari: fuqarolik madaniyatini oshirish

Uzoq muddatda faollikni oshirish faqatgina tashviqot bilan emas, balki quyidagi yo'nalishlarda yondashuvlar zarurligini ko'rsatadi:

Ta'lim tizimi orqali: maktab va oliy ta'limda fuqarolik madaniyati va konstitutsiyaviy bilimlarni keng yoritish. Yoshlar uchun motivatsiya: birinchi ovoz beruvchi fuqarolar uchun maxsus dasturlar, esdalik sovg'alari. Ijtimoiy tarmoqlarda raqamli kampaniyalar: yosh auditoriyaga mos, qiziqarli va interaktiv usullar orqali siyosiy savodxonlikni oshirish.

Demokratiya kuchi – majburiylikda emas, ishtirokda

Xulosa: Saylovda ishtirok etish – bu har qanday demokratik jamiyatda fuqarolarning siyosiy ongini, konstitutsiyaviy faolligini va davlat boshqaruvida bevosita ishtirok etishini ifoda etuvchi markaziy institutdir. Ushbu maqolada yoritilganidek, ayrim davlatlar fuqarolarning saylovda qatnashishini qonuniy majburiyat sifatida belgilab, jazolash mexanizmlarini joriy qilgan. Boshqa davlatlar esa bu jarayonni mutlaqo erkin huquq sifatida qabul qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida saylov huquqi davlat tomonidan kafolatlangan (117-modda), biroq bu huquqni majburiyat sifatida joriy etish nazarda tutilmagan. Konstitutsiyamizning 32-moddasi asosida fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirok etishi erkinlik asosida amalga oshiriladi. Demak, O'zbekiston konstitutsiyaviy modeli siyosiy ishtirokni shaxs erkinligining uzviy qismi sifatida tan oladi.

Majburiy ishtirok modeli qisqa muddatda ishtirok darajasini oshirishi mumkin, ammo bu demokratik qadriyatlar – erkin tanlov, ijtimoiy ishonch va fuqarolik ongiga ziddir. Majburiylik fuqaroni siyosiy jarayonlardan begonalashtirishi, befarqlik va ishonchsizlik kayfiyatini kuchaytirishi ehtimoli bor. Shuningdek, bu yondashuv xalqaro inson huquqlari tamoyillari, xususan BMTning Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (21-modda)da belgilangan “erkin ishtirok” talabiga zid tushadi.

O‘zbekiston sharoitida esa asosiy ustuvorlik – fuqaroni siyosiy faollikka ruhlantirishdir. Bu o‘rinda ijtimoiy-siyosiy motivatsiya, ishonch, fuqarolik madaniyati va siyosiy savodxonlikni oshirish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, yosh avlod uchun saylov jarayonini ongli, ishonchli va dolzarb deb his qilish muhitini shakllantirish zarur.

Maqolada ilgari surilgan fikr va dalillar shuni ko‘rsatadiki:

- Saylovda ishtirok etish konstitutsiyaviy huquqdir, uni majburiylashtirish esa demokratik prinsiplar bilan muvofiqlashtirilmagan choradir;
- Fuqarolik burchi tushunchasi fuqaroni jazolash orqali emas, balki siyosiy ongini oshirish, huquqiy bilimni boyitish va davlatga bo‘lgan ishonchni mustahkamlash orqali shakllanishi lozim;
- O‘zbekistonda mavjud konstitutsiyaviy huquqiy asoslar fuqarolik faolligini oshirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, ularni rag‘batlantiruvchi strategiyalar bilan boyitish eng maqbul yo‘ldir.

Shunday qilib, demokratiya kuchi fuqaroni majburlashda emas, balki unga o‘z tanlovini erkin va mas’uliyat bilan amalga oshirishga imkon berishda namoyon bo‘ladi. O‘zbekiston bu yo‘ldan borishda konstitutsiyaviy qadriyatlarni saqlagan holda zamonaviy, ishonch asosidagi siyosiy ishtirok modelini shakllantirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023 yilgi tahrir.
<https://lex.uz/docs/20596>
2. Markaziy Saylov Komissiyasi. (2021). Prezident saylovi statistikasi.
<https://saylov.uz/oz>
3. Hill, L. (2010). Compulsory Voting: An Idea Whose Time Has Come? The Political Quarterly.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-923X.2009.02078.x>
4. IDEA International. (2022). Voter Turnout Database.
<https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout>
5. Australian Electoral Commission. (2022). Voting and penalties.

https://www.aec.gov.au/About_AEC/Publications/voting/compulsory-voting.htm

6. Lever, A. (2010). Compulsory Voting: A Critical Perspective. British Journal of Political Science.

<https://doi.org/10.1017/S0007123409990374>

7. Lijphart, A. (1997). Unequal Participation: Democracy's Unresolved Dilemma. American Political Science Review.

<https://doi.org/10.2307/2952255>

8. Inglehart, R. & Norris, P. (2003). Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World. Cambridge University Press.

<https://doi.org/10.1017/CBO9780511550362>

9. United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights, Article 21.

<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

10. Venice Commission. (2002). Code of Good Practice in Electoral Matters. Council of Europe.

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-e)

11. O'zbekiston Respublikasining "Saylov kodeksi". 2019 yil.

<https://lex.uz/docs/4386848>

12. MSK va Yoshlar ishlari agentligi. (2019–2021). Saylovdagi ishtirok targ'iboti bo'yicha hisobot.

<https://gov.uz/yoshlar>